Zienswijzenota concept-regionale agenda 2023-2025 & ontwerpbegroting 2023-2026

Algemeen

<table>
<tr><th>Opmerkingen</th><th>Reactie</th></tr>
<tr><td>Looptijd regionale agenda</td><td></td></tr>
<tr><td>In (bijna) alle zienswijzen is het verzoek van de raadsleden opgenomen, veelal vastgelegd in een amendement, om de looptijd van de regionale agenda met één jaar te verkorten tot 2 jaar.</td><td>Er bestaan geen bezwaren tegen de wijziging van de looptijd van de regionale agenda en vanaf 2024 te werken met een 4-jarige agenda.</td></tr>
<tr><td>Hoogte inwonerbijdrage</td><td></td></tr>
<tr><td>Alle gemeenten zijn in hun zienswijze ingegaan op de hoogte van de inwonerbijdrage per 2023. De zorgen over de opgenomen stijging van de inwonerbijdrage worden breed gedragen. Hier zijn grofweg twee reacties te onderscheiden:
- Instemming met de hoogte van de inwonerbijdrage 2023.
- Instemming met een aantal onderdelen van de voorgestelde verhoging met uitzondering van nieuwe activiteiten.

In de zienswijzen worden verschillende bewoordingen gebruikt om de zorgen over de voorgestelde stijging van de inwonerbijdrage.

Voor een aantal gemeenten is de stijging voor nieuw opgevoerde activiteiten om diverse redenen niet acceptabel. Gevraagd wordt om kritisch te kijken (door te schuiven, te prioriteren of te schrappen) naar de ambities en bijbehorende activiteiten en deze beter te onderbouwen in de regionale agenda. Uiterste terughoudendheid met de stijging van de inwonerbijdrage wordt noodzakelijk gevonden. Een aantal gemeenten accepteert de verhoging voor 2023, maar merkt op dat verdere verhoging niet op goedkeuring kan rekenen.</td><td>Er ligt nu een regionale agenda 2023-2024 voor, die leidt tot een stijging van de inwonerbijdrage van € 0,65 t.o.v. 2022. In de memo “Onderbouwing inwonerbijdrage 2023’ wordt gedetailleerd ingegaan op de stijging.

<table>
<tr><th></th><th>2022</th><th>2023 (april)</th><th>voorstel (juli)</th></tr>
<tr><td>Regiobureau</td><td>2,50</td><td>2,57</td><td>2,57</td></tr>
<tr><td>Verbonden regio</td><td>1,30</td><td>1,51</td><td>1,49</td></tr>
<tr><td>Productieve regio</td><td>0,73</td><td>0,97</td><td>0,94</td></tr>
<tr><td>Circulaire regio</td><td>0,81</td><td>0,93</td><td>0,91</td></tr>
<tr><td>Ontspannen regio</td><td>0,57</td><td>0,65</td><td>0,62</td></tr>
<tr><td>Groene groeiregio</td><td>0,82</td><td>1,04</td><td>0,94</td></tr>
<tr><td></td><td>6,73</td><td>7,67</td><td>7,38</td></tr>
<tr><td></td><td colspan="3">per inwoner</td></tr>
</table>

T.o.v. van het concept dat in april 2022 is aangeboden aan het algemeen bestuur en de gemeenten is de inwonerbijdrage neerwaarts bijgesteld. Deze verlaging is vooral gevonden door kritisch te kijken binnen de opgaven en te prioriteren. De verhoging</td></tr>
</table>

Opmerkingen	Reactie
De verhoging als gevolg van indexatie, realistisch begroten en verplaatsing ('intillen') van kosten wordt door diverse gemeenten wel acceptabel gevonden.	bestaat voor 50% uit indexatie en verplaatsing van kosten ('intillen') en voor 50% uit nieuwe of intensivering van activiteiten ten opzichte van 2022. In het vervolg van deze zienswijzenota wordt per opgave een concrete reactie gegeven op geuite zorgen over de hoogte van de inwonerbijdrage.
Integrale afweging	
Door een aantal gemeenten, waaronder Beuningen en Heumen, wordt aandacht gevraagd voor de noodzaak tot een integrale afweging tussen de (inzet op) de opgaven. Een goede positionering van het algemeen bestuur wordt bepleit.	De voorstellen voor de opgaven worden voorbereid in de Bestuurlijke Opgaveteams (BOT's). De regionale agenda lijkt op een optelsom van de ambities in de opgaven. Het algemeen bestuur is aan het einde van het opbouwjaar 2021, na besluitvorming over vele juridisch en organisatorische thema's, over haar rol binnen de samenwerking in gesprek gegaan. Dit gesprek is dit jaar voortgezet en recent nog gevoerd in het eerste (informele) overleg in de nieuwe bestuursperiode. Het algemeen bestuur ziet voor haar een rol in de integrale weging van de ambities en de integrale weging van de inzet (menskracht en middelen) die daarvoor nodig is.
Inschrijven op de opgaven	
Door een aantal gemeenten is aangegeven dat zij (weer) voornemens zijn in te tekenen op de vijf opgaven (onder meer Arnhem, Druten, Rozendaal, Nijmegen, Renkum, Berg en Dal, Lingewaard en Zevenaar) waarbij door een aantal gemeenten is aangegeven dat bij de begrotingsbehandeling in het najaar duidelijkheid gegeven kan worden over de gevraagde inwonerbijdrage. Niet uitgesloten wordt dat gedwongen wordt te prioriteren. Mook en Middelaar heeft aangegeven wederom in te tekenen op de 2 opgaven (Verbonden regio en Groene groeiregio).	Het is belangrijk dat alle gemeenten in de gelegenheid zijn deel te nemen aan de vijf opgaven. Onze gezamenlijke ambities breed worden onderschreven en er de overtuiging is dat binnen de opgaven de juiste projecten worden opgepakt. We sluiten onze ogen niet voor de lastige financiële situatie van gemeenten. Mede voor ons aanleiding om nog eens kritisch te kijken naar de opgaven in de regionale agenda. Brede deelname aan alle opgaven gedurende de looptijd van de regionale agenda is belangrijk voor succesvolle regionale samenwerking.

Verkrijgen van gelden van externe partijen	
Een aantal gemeenten moedigt de regio aan actief in te zetten op het verkrijgen van gelden van externe partijen (onder meer Lingewaard, Mook en Middellaar, Overbetuwe en Nijmegen) en voortvarend financiële afspraken te maken. Het verzoek is de consequenties daarvan ook in beeld te brengen (en te rapporteren).	Het regiobureau en de opgaven zijn zeer zeker op zoek naar partners voor de uitvoering van de projecten. Naast menskracht voor de gezamenlijke opgaven wordt ook gekeken naar financiën. Met de provincie Gelderland en The Economic Board hebben wij een Bestuursakkoord gesloten en voeden we samen de Investeringsagenda. Met het Rijk zijn wij intensief in gesprek om niet alleen gebruik te maken van de Rijksfondsen maar ook om partnerschappen aan te gaan.

Verbonden regio

Opmerkingen	Reactie
Bij de oprichting van de Groene Metropoolregio (GMR) is door veel gemeenten de wens uitgesproken om de kosten in de hand te houden. Vandaar het verzoek om de mogelijkheden te onderzoeken om de kosten die gemoeid zijn met intensivering van bestaande activiteiten of het opstarten van extra activiteiten te beperken door fasering, prioritering of schrappen van werkzaamheden.	De begroting van de Verbonden regio is naar beneden bijgesteld van € 1,51 naar € 1,49 per inwoner. Dit is gerealiseerd door op de bijdrage van de Verbonden regio voor logistiek een bezuiniging van € 20.000 door te voeren. Ook vanuit de Circulaire regio en de Productieve regio vindt een bezuiniging op logistiek plaats. Dat betekent een flinke vermindering op capaciteit voor dit onderwerp, maar dankzij het rekeningresultaat van 2021 kunnen we dit jaar wel starten.
Vanuit Lingewaard wordt specifiek aandacht gevraagd voor de gebiedsaanpak van de A325-corridor, de verschillende fietsprojecten waaronder de verkenning van een snelfietsroute Arnhem-Huissen en de regionale uitwerking van het Strategisch Plan Verkeersveiligheid. De voorbereiding van de OV-concessie zouden zij graag terugzien in de opgaveovereenkomst Verbonden regio.	Hiervoor verwijzen wij naar pagina 14 en 15 van de regionale agenda.
Door samen te werken aan deze opgave willen we bereiken dat over vijf jaar iedereen snel, comfortabel, veilig, schoon en betrouwbaar kan reizen. Hiervoor biedt de regio duurzame oplossingen voor een robuust en veilig wegennet, betrouwbaar spoor, (H)OV voor iedereen en een aantrekkelijk fietsnetwerk. Binnen deze opgave wordt nog de integrale visie op logistiek gemist, zoals deze is in 2021 is beschreven in het position paper. Verzoek aan de GMR is om deze visie in de regionale agenda steviger door te vertalen.	Hiervoor verwijzen wij naar pagina 11 van de regionale agenda.
De regio is zeer ambitieus in haar doelstelling voor wat betreft mobiliteit. De opgaven zijn ook groot, gezien de verstedelijking en duurzaamheidsambities. Renkum herkent een aantal belangrijke speerpunten, zoals snelle fietsroutes, HOV-lijnen en koppelkansen met de Ontspannen regio. Het is lastig voor hen om goed mee te draaien in de regio omdat lokaal (te) weinig beschikbare capaciteit is en we zaken moeten prioriteren, en anderzijds de regio veel vraagt. Het is daarom nodig voor Renkum om samen met de regio te prioriteren waar aan wordt bijgedragen (bestuurlijk en ambtelijk).	Het lijkt ons goed om hierover op korte termijn een gesprek te voeren (bestuurlijk en ambtelijk). Initiatief en voorbereiding van dit gesprek leggen wij bij uw gemeente neer, aangezien u het beste kunt aangeven waar inzet van uw gemeente wel of niet mogelijk is.

Productieve regio

Opmerkingen	Reactie
Speerpunt Human Capital	
De toegevoegde waarde van de regio op human capital wordt niet voldoende gezien, vanwege de werkzaamheden van de arbeidsmarktregio's.	Het is zeker niet de bedoeling om werk dubbel te doen. Wij benaderen Human Capital vanuit werkgeversoogpunt, de arbeidsmarktregio's vanuit de sociale/werknemerskant. De arbeidsmarktregio's zijn goed aangesloten op de Human Capital Agenda en ook bij het Human Capital Akkoord, waar we nu mee aan de slag gaan. Een van de werktafels hiervoor is zelfs specifiek ingericht voor (en door) de arbeidsmarktregio's.
Verzoek om in de Human Capital Agenda (HCA) meer aandacht te hebben voor korte termijn acties.	In de Human Capital Agenda hebben we de koers neergezet, de langere termijnvisie. In het Human Capital Akkoord en de uitvoering daarvan ligt het accent op projecten die bijdragen aan de doelen. Soms zijn dat lange termijn projecten maar er wordt ook expliciet ingezet op korte termijn resultaten en korte termijn projecten.
Het accent op meer werkgelegenheid botst met de tekorten die we nu zien op de arbeidsmarkt.	Meer werkgelegenheid is juist gericht op die sectoren waarin we kansrijk zijn en die bijdragen aan onze maatschappelijk opgaven. In sommige sectoren verdwijnen banen en sommige banen gaan er anders uitzien, bijvoorbeeld door digitalisering. Het gaat erom dat de arbeidsmarkt goed aansluit op de banen die we nodig hebben. Met het bouwen van 60.000 woningen extra moeten ook banen gecreëerd worden om te voorkomen dat er een enorme pendel ontstaat. Met het programma binnen de Human Capital Agenda proberen we e.e.a. op elkaar af te stemmen. In de regionale agenda staat dan ook: *Werken aan een toekomstbestendige arbeidsmarkt waarbij vraag en aanbod goed op elkaar aansluit, zodat de (economische) potentie van de regio beter wordt benut*.

Speerpunt Human Capital	
De MKB Deal loopt tot 2023, dit zien we niet terug in de regionale agenda.	Dit wordt toegevoegd.
Graag de samenwerking met RvN@ opzoeken en benoemen.	RvN@ is op dit moment al een belangrijke samenwerkingspartner op verschillende vlakken (o.a. innovatie, MKB, circulair, arbeidsmarkt). We gaan RvN@ als partner expliciet opnemen in de definitieve regionale agenda.
Speerpunt (inter)nationale clusters	
Focus voor de topsectoren is begrijpelijk maar beperk dit tot lobby en innovatie; nu wordt dit doorgetrokken naar hele economische domein.	In de Human Capital Agenda ligt de focus op de topsectoren, maar daarnaast is er aandacht voor logistiek waar ook een tekort aan arbeidsplaatsen is. Binnen het speerpunt MKB leggen we juist het accent op het brede ondernemerschap en het brede MKB. Ook in het traject Economie van de Toekomst erkennen we het belang van het brede MKB en krijgt dit specifieke aandacht
Speerpunt Logistiek	
Duurzame logistiek goed borgen onder de Productieve regio vanwege de economische waarde voor burgers en bedrijven	Dat doen we door ‘Logistiek’ bestuurlijk onder de Productieve regio te positioneren. Zo houden we goed de verbinding met wat belangrijk is voor onze economie en voor onze ondernemers. Dit jaar gaat een kwartiermaker logistiek aan de slag om dit organisatorisch goed te regelen.
Speerpunt Duurzame Werklocaties	
Het is belangrijk dat er ruimte blijft voor werken en efficiënt ruimtegebruik. Dit moet meegenomen worden in het Regionaal Programma Werklocaties (RPW).	Deze belangen herkennen wij ook. Naast ruimte voor o.a. woningbouw en de energietransitie, is het belangrijk ruimte op werklocaties te behouden om te ondernemen. Uit het traject Economie van de Toekomst, waar we op dit moment mee bezig zijn, vloeit de ruimtevraag voor economie op de langere termijn voort. Deze ruimtebehoefte nemen we mee in het Regionaal Programma Werklocaties. In het RPW zetten wij ook expliciet in of efficiënt en duurzaam ruimtegebruik.

Speerpunt Duurzame Werklocaties	
Neem PDV en grootschalige detailhandel ook mee in de heroverwegingen in het RPW vanwege de vele ontwikkelingen.	Naast bedrijventerreinen zijn ook grootschalige detailhandel/PDV en kantoren een vast onderdeel van het RPW. In de monitoring en herijking van het RPW hebben deze onderwerpen een vaste plek. Nieuwe trends en ontwikkelingen nemen we hierbij mee.
Voor wat betreft flitsbezorgers de tekst aanpassen in ‘bezorging in minuten’	Dit is in de regionale agenda aangepast.
Financieel	
Enkele verzoeken worden gedaan om iets te doen aan de kostenstijging per inwoner.	De begroting is naar beneden bijgesteld van € 0,97 naar € 0,94 per inwoner. Dit is gedaan door: - Op de bijdrage van de productieve regio aan logistiek te bezuinigen met € 10.000. Ook vanuit de Circulaire regio en de Verbonden regio vindt een bezuiniging op logistiek plaats. Dat betekent een flinke vermindering op capaciteit voor dit onderwerp volgend jaar, maar dankzij het rekeningresultaat kunnen we dit jaar wel starten. - Door te bezuinigen op MKB (innovatiebijeenkomsten) met € 15.000. We gaan daarbij niet meer voor een of meerdere GMR-bijeenkomsten om innovatie te stimuleren maar zoeken nog nadrukkelijker hierin de samenwerking met/de aansluiting bij andere partijen.
Ga met de provincie in gesprek over cofinanciering voor human capital, logistiek en werklocaties.	We werken op deze onderwerpen nauw samen met de provincie. De provincie investeert flink in logistiek met 3,5 miljoen project- en procesgeld op duurzame logistiek. Ook draagt de provincie actief bij aan de Human Capital Agenda en het Human Capital Akkoord. Naast de subsidieverlening voor duurzame werklocaties is de provincie bereid € 30.000 te investeren in vergroening van werklocaties, waar we gezamenlijk vanaf 2023 actief mee aan de slag gaan.
Verzoek om de relatie te leggen tussen economie en brede welvaart.	Deze relatie is belangrijk en leggen we concreet via het traject Economie van de Toekomst, maar ook in de Regio Deal die we met het Rijk willen sluiten.

Circulaire regio

Opmerkingen	Reactie
Speerpunt circulaire bouw en infrastructuur	
Het is wenselijk dat het uitvoeringsprogramma 'Duurzaam GWW' goed geëvalueerd wordt en al dan niet voortgezet wordt. Dit is niet direct terug te vinden onder 'wat gaan we daarvoor doen'.	Wij delen de wenselijkheid van een goede evaluatie van het uitvoeringsprogramma Circulaire Grond-, Weg- en Waterbouw (GWW). Deze evaluatie wordt in 2022 uitgevoerd. Dat kan leiden tot een herijking van het programma. De inzet op dit thema staat bestuurlijk niet ter discussie.
Met uitzondering van de circulaire impactladder en het aantrekken van de projectmanager conceptueel en circulair bouwen, zijn de actiepunten wel erg passief. 'Kennis delen', 'verbinden' en 'faciliteren' wordt veel genoemd, maar wat dit praktisch betekent wordt niet uitgewerkt. Willen we niet juist ook samen kennis 'genereren', bijvoorbeeld door onderzoek te laten doen en regionaal circulaire criteria voor inkoop/aanbestedingen en de woningbouw af te stemmen?	De praktische betekenis van 'kennis delen, 'verbinden' en 'faciliteren' krijgt o.a. uitwerking in het bestedingsplan. Kennis 'genereren' is hier onderdeel van. De ontwikkeling van regionale (verplichte) criteria voor inkoop/aanbesteding van woningbouw voorzien we op dit moment nog niet, mede gezien het nog betrekkelijk experimentele stadium van de circulaire impactladder.
Een aantal van de concrete actiepunten, zoals de inzet van een projectmanager op conceptueel en circulair bouwen zijn al gepland voor 2022, en niet voor 2023-2025. Wat er in 2023-2025 gaat gebeuren is nog niet echt uitgewerkt.	We hebben de doelstelling geformuleerd dat we met partners een regionaal ecosysteem ontwikkelen, waarbij het hergebruik van bouwmaterialen en grondstoffen gebruikelijk is. Om deze doelstelling te verwezenlijken, verwachten we dat ook in de jaren 2023-2025 inzet van een projectmanager nodig blijft als aanjager van dit regionale ecosysteem. Mede afhankelijk van het krijgen van aanvullende financiering van het Rijk (Regio Deal) kunnen we de inzet verder aanscherpen.
Speerpunt circulaire economie	
De eerste twee doelen (zes productieketens circulair maken, en alle gemeenten kopen circulair in) zijn wel behoorlijk stevig en in lijn met de doelen van Arnhem. Echter, de genoemde activiteiten lijken niet echt te leiden tot het bereiken van deze doelen. Kan de regio als organisatie er wel voor zorgen dat de hele keten voor zonnepanelen circulair wordt? We kunnen er hooguit aan bijdragen. De acties die hieraan gekoppeld zijn (het vergroten van het inzicht in grondstofstromen en het ontwikkelen van grondstoffenhubs) leiden niet persé tot	De geformuleerde algemene doelen bij het speerpunt moeten gezien worden als doelen, waar we samen met onze partners (onderwijs, bedrijven inwoners) naar streven. Vervolgens formuleren we, wat we zien als onze rol om bij te dragen aan de totstandkoming van deze doelen. De constatering dat de bijdrage van GMR niet automatisch leidt tot verwezenlijking van de doelen is dus juist. We werken hieraan samen met onze partners.

Opmerkingen	Reactie
een geheel circulaire keten. Het is eigenlijk ook nog de vraag of voor al de genoemde product/materiaalstromen wel echt hubs nodig zijn. Is dat niet deel van het onderzoek dat nu door Royal HaskoningDHV wordt uitgevoerd?	Aan welke zes grondstoffenhubs we prioriteit geven, is inderdaad onderdeel van het onderzoek dat RoyalHaskoningDHV nu uitvoert. De genoemde zes hubs kunnen inderdaad nog wijzigen. De tekst in de regionale agenda is hierop aangepast.
Het actiepunt over gedragsbeïnvloeding komt een beetje uit het niets. Hoe draagt dat bij aan de genoemde doelen? Ook dit is vrij passief geformuleerd: het 'delen' van landelijke of projectgebonden programma's.	We verwachten dat de inzet van o.a. het Rijk en de provincie op circulariteit ook voor de doelgroep inwoners groter wordt. We kiezen als GMR voor een zeer lichte inzet hierop, door alleen informatie te delen wanneer dit zinvol is.
De financiële verantwoording is weinig gedetailleerd. Een nadere detaillering naar specifieke activiteiten zou wenselijk zijn, ook in relatie tot de extra bijdrage die vanuit de gemeenten gevraagd wordt.	In de loop van dit jaar volgt een bestedingsplan. Daarin gaan we gedetailleerder in op financiële consequenties van onze deelactiviteiten. Bij dit speerpunt is overigens alleen sprake van indexatie.
Speerpunt water en klimaatadaptatie	
De activiteiten sluiten goed aan bij de prioriteiten die we zelf hebben gesteld met betrekking tot klimaatadaptatie; zowel in onze eigen strategie als de RAS en zijn wat ons betreft ook de belangrijkste focuspunten voor nu in de regio. Komende jaren kunnen zich andere thema's aandienen waarvoor we dan moeten bekijken of we die ook regionaal kunnen oppakken.	Geen opmerkingen.
Met name binnen de speerpunten duurzame energie en circulaire bouw en infrastructuur bewijst de regio het verschil voor Renkum te kunnen maken. Tegelijkertijd is Renkum nog aan het uitvinden welke bijdrage de speerpunten water en klimaatadaptatie en circulaire economie voor de gemeente kan leveren. Het thema klimaatadaptatie wordt namelijk vooral via een andere werkregio vormgegeven en het thema circulaire economie is binnen de eigen organisatie nog onderbelicht. De suggestie die Renkum wil meegeven is om hier scherp op te zijn en vooral te kijken hoe de regio hier voor Renkum het verschil kan maken.	We hopen dat elk speerpunt in meer of mindere mate bijdraagt aan doelen van zoveel mogelijk individuele gemeenten. Als voorbeeld denken we dat Renkum binnen het speerpunt grondstoffen en ketens zou kunnen profiteren van een platform voor circulair inkopen. Daarnaast kunnen bedrijven in Renkum bijdragen en baat hebben van circulaire initiatieven en projecten. Ook een thema als klimaatbestendig bouwen kan voor Renkum het verschil maken.

Opmerkingen	Reactie
Speerpunt energietransitie	
Het is belangrijk voor Arnhem dat de samenwerking op deze projecten wordt voortgezet. Arnhem is voor het behalen van haar energie/CO2-doelstellingen sterk afhankelijk van de regiogemeenten. Ook hebben de projecten die worden gestart op het gebied van energieopslag, expertisecentrum voor bedrijven en monitoring een meerwaarde voor Arnhem.	Geen opmerkingen.
In de regionale agenda zou op pagina's 43 en 57 nadrukkelijker aandacht moeten worden besteed aan de koppeling en koppelkansen tussen de Regionale Energietransitie (RES) en Groene groeiregio/verstedelijkings-strategie. Dé uitdaging voor de komende jaren zit in het zo goed mogelijk benutten van de schaarse ruimte in onze regio, met aandacht voor alle belangen. Dit is ook een duidelijk aandachtspunt in de uitvoering.	We delen de opmerking dat een goede verbinding tussen de RES en Groene groei/verstedelijking essentieel is en dat we schaarse ruimte zo goed mogelijk moeten zien te benutten, met aandacht voor alle belangen. Bij het opstellen van het PlanMER en gebiedsuitwerkingen komen deze aspecten zeker aan de orde.
De agenda en begroting zijn herkenbaar en logisch. Wel zou het goed zijn om op pagina 69 al duidelijk aan te geven dat eventuele kosten voor de RES vanaf 2023 nog niet zijn begroot in de inwonersbijdrage van € 0,93 voor de Circulaire regio. Bijvoorbeeld met een voetnoot bij het bedrag € 0,93. En dat dit als gevolg kan hebben dat ook in 2023 een incidentele bijdrage gevraagd wordt van alle deelnemende gemeenten, afhankelijk van de middelen die het Rijk aan de regio beschikbaar gaat stellen. Dit is ook gebeurd in 2022. Pas in paragraaf 11.2 wordt hier aandacht aan besteed, dat is laat in het stuk. En graag ook in 11.2.3 deze notie opnemen.	We voegen een opmerking hierover toe in de toelichting van paragraaf 11.
De ontwikkelingen binnen Next Garden Energy zijn niet alleen voor Lingewaard interessant, maar voor de hele regio. Ervaringen die Lingewaard opdoet, kan de gemeente naar andere plekken uitrollen.	Wij vinden de ontwikkelingen rondom Next Garden Energy zeer interessant en de moeite waard om te volgen. Waar mogelijk ondersteunen we het initiatief en dragen we bij aan verbindingen met andere vergelijkbare initiatieven.
Voor 2023 is op dit moment onvoldoende bestuurlijk draagvlak in de regio om de RES mee te nemen in de begroting van de GMR, omdat nog niet bekend is of en hoeveel het rijk gaat bijdragen. We roepen de GMR op om de uitvoering van de RES structureel te organiseren en te verankeren in de begroting. De nu	We ondersteunen de wens om de uitvoering van de RES structureel te organiseren en te verankeren in de begroting. Dit bleek bestuurlijk echter nog niet haalbaar. Ook voor 2023 e.v. is de rijksbijdrage voor RES-taken nog niet vastgesteld. Dat maakt het begroten van de uitvoering van RES-taken bijzonder

Opmerkingen	Reactie
voorgestelde kostenverhogingen zijn te verklaren in het licht van de fase waarin de GMR zich nu bevindt. Na een periode van verkenning en opstart gaat de uitvoering van de opgaven nu echt vorm krijgen en daarvoor zijn middelen nodig. Echter, deze budgetuitzetting is niet vanzelfsprekend. Wij zullen blijven aandringen op het binnen de kaders houden van de begrotingen van de GMR. Het contractmanagement voor gas en elektriciteit wordt uitgevoerd door de GMR. Vanaf 2023 worden de kosten hiervoor niet meer apart verrekend, maar meegenomen in de begroting. Dit verklaart voor een belangrijk deel de stijging van de kosten voor deze opgave. Wij kunnen hiermee instemmen. Daarbij geldt als kanttekening dat de daadwerkelijke kosten afhankelijk zijn van de uitkomst van de aanbesteding van gas en de ambities die hieruit voortkomen.	ingewikkeld. We blijven bij het Rijk pleiten voor structurele financiering en liefst op een zodanig niveau dat een extra bijdrage van gemeenten niet nodig is. De kosten voor het contractmanagement voor gas en elektriciteit wordt vanaf 2023 volledig in de begroting van GMR opgenomen. De daadwerkelijke kosten van de inkoop van gas en elektriciteit zijn inderdaad afhankelijk van de uitkomst van de aanbesteding van gas. We merken op dat deze kosten niet via GMR worden doorberekend, maar rechtstreeks door de leverancier aan individuele gemeenten.
Een aantal gemeenten plaatst opmerkingen over hoge ambities en heeft bezwaren tegen een hogere inwonerbijdrage waar het gaat om nieuwe ambities.	We hebben hier nog eens goed naar gekeken. Binnen deze opgave hebben we in 2023 e.v. extra budget geclaimd voor (duurzame bouw-) logistiek. We hebben op dit punt de inzet voor 2023 e.v. verlaagd met € 10.000. Dat betekent een beperktere inzet voor dit thema, waardoor resultaten deels later worden gerealiseerd. Ook de opgaven Productieve en Verbonden regio voeren verlagingen door. Voor de opgave Circulaire regio betekent dit een verlaging van de inwonerbijdrage met afgerond € 0,02.

Ontspannen regio

Opmerkingen	Reactie
Over het speerpunt Bruisende Binnensteden en krachtige kernen zijn een aantal opmerkingen gemaakt, zoals: - Wat is de rol en bijdrage van de regio hierbinnen, ook in relatie tot de beperkte begrote middelen (Arnhem)? - Heb aandacht voor de brede blik op ontwikkelingen in deze tijd (Arnhem). - Heb aandacht voor samenhang van dit speerpunt met Productieve regio (Arnhem). - Koppel concrete voorbeelden aan het streven om het netwerk van voorzieningen in de regio te versterken (Lingewaard). - Heb aandacht voor de kleine kernen problematiek (Lingewaard). Daarnaast zien we voor dit speerpunt een relatie met de oproep van de gemeente Rozendaal om ook een stopstrategie te hanteren, als blijkt dat bepaalde onderwerpen zich minder lenen voor een regionale aanpak.	Wij herkennen de opmerkingen die door de betreffende gemeenten zijn gemaakt. Het is zoeken naar de rol die de regio hierbinnen kan spelen en naar concrete voorbeelden over hoe we hier als regio een bijdrage aan kunnen leveren. Dit jaar moet dit duidelijk worden, dankzij de analyse en het toekomstbeeld die we met elkaar maken. Wij leggen op basis hiervan eind 2022/begin 2023 expliciet de beslissing voor of dit speerpunt in deze vorm blijft bestaan. Daarbij nemen we nadrukkelijk de mogelijkheid mee dat we niet doorgaan met dit speerpunt in regionaal verband en/of dat (een deel van) de uitvoering van dit speerpunt bij de Productieve regio komt te liggen. In de tekst voor dit speerpunt hebben we dit in de regionale agenda aangescherpt. Omdat dit speerpunt nog met zoveel onzekerheid is omkleed, stellen wij voor de begroting voor dit speerpunt te wijzigen en hiervoor geen budget op te nemen, behalve de inzet van de algemene middelen voor de opgave (opgavemanager, ondersteuner en algemene (communicatie)middelen). Als mocht blijken dat voor de rol die de regio gaat vervullen binnen dit speerpunt alsnog meer middelen nodig zijn, zoeken we deze binnen de huidige begroting en extern.
Kom met een position paper agrarische sector om de rol en positie van de regio ten aanzien van deze sector te verkennen en bepalen (gemeente Montferland).	In de concept-regionale agenda was al opgenomen dat we, binnen het speerpunt Groen-blauw raamwerk aandacht besteden aan de landbouw: “Want we verwachten dat we dat nodig hebben om het groen en blauw te versterken. Samen met de opgaven Groene groeiregio en Circulaire regio verkennen we hoe we onze regionale rol ten aanzien van de transitie van de landbouw zien en vormgeven.” We hebben hier nu aan toegevoegd dat we dit ook samen doen met de Productieve regio. In de programma’s van Groene groeiregio, Circulaire regio en Productieve regio is dit nu ook opgenomen.

Opmerkingen	Reactie
Opmerkingen over financiën en begroting en verhoging van de inwonerbijdrage.	De begroting is naar beneden bijgesteld van € 0,65 naar € 0,63 cent per inwoner. Dit is gedaan door het al beperkte budget voor 'Bruisende binnensteden, krachtige kernen' dat was begroot, te schrappen (zie punt hierboven). Hiermee is de inwonerbijdrage voor Ontspannen regio 0,06 cent hoger dan in 2022. Deze kostenstijging is, naast inflatiecorrectie, toe te schrijven aan het feit dat Ontspannen regio een relatief nieuwe opgave in regionaal verband is. In 2022 hebben we daarom vooral geïnvesteerd in het concreet maken van onze plannen. Deze willen we tot uitvoering brengen. Dat vraagt extra inzet.
Tekstueel: - Consequent gebruik van benaming speerpunt cultuur in de tekst. - Diverse tekstuele suggesties ambtelijk. - Verbeteringen van tekstuele onjuistheden of onduidelijkheden.	Diverse tekstuele suggesties in de zienswijze of ambtelijk gedaan, zijn verwerkt en tekstuele onjuistheden in de vorige versie van de regionale agenda zijn verbeterd.

Groene groeiregio

Opmerkingen	Reactie
Opgemerkt wordt of er niet te veel doelstellingen en ambities zijn geformuleerd, waardoor de doelstellingen uit de opgaveovereenkomst in gevaar komen. Zoeken naar de juiste balans.	De geformuleerde doelstellingen en ambities passen alle binnen de opgaveovereenkomst. Ze vloeien voort uit de afspraken uit de Woondeal of betreffen de verstedelijkingsopgave. De Groene groeiregio is een integrerende opgave en bedoeld om in de vele ambities in de ruimte (energie, wonen, mobiliteit, economie etc.) een coördinerende rol te spelen en zodoende een balans te vinden in de ambities.
Bewaken van het aspect ‘’groen’’ in de opgave Groene groeiregio. Niet te veel economisch groei gedreven maar het belang van ‘’groen-blauw’’ voldoende hoog op de agenda.	Op dit moment zien wij overal dat er grenzen aan de (economische) groei zitten, denk aan arbeids- en energietekorten. We willen ook niet groeien om het groeien, maar wel woningen toevoegen op plekken die bijdragen aan onze groene leefomgeving; en investeringen aantrekken die groene gebieden versterken. Om deze reden is ook heel expliciet het motto ''meer landschap, meer stad' gekozen, als leidend principe van de toekomstige verstedelijking. En om deze reden is ook samen met de Ontspannen regio een onderzoek naar het groen-blauwe raamwerk gedaan, die de kansen voor versterking van deze structuren in beeld brengt zodat we dit ook goed kunnen meenemen in de gebiedsuitwerkingen en het Verstedelijkingsakkoord met het Rijk. Wij werken samen met de Productieve regio aan het onderzoek Economie van de toekomst waarin we kijken naar de ontwikkeling van de economie. Daarbij wordt ook nadrukkelijk gekeken naar ‘duurzame en toekomstbestendige’ groei.
Hoop dat gebiedsuitwerkingen concrete resultaten opleveren.	De gebiedsuitwerkingen gaan verschillende concrete resultaten opleveren. • De gebiedsuitwerkingen zijn opgestart om de (abstracte) principes concreet te vertalen naar gebieden. Zodat we ook dilemma's in beeld krijgen rondom schaarse ruimte en vele ambities. In het najaar besluiten de raden over de onderzoeksagenda van de gebiedsuitwerkingen, de thema's waarop gemeenten de komende jaren gaan samenwerken op het gebied van ruimtelijke ordening.

Opmerkingen	Reactie
	Daarnaast komen er uit de gebiedsuitwerkingen diverse kansen of projecten die we nu al kunnen agenderen bij het Rijk en de Provincie. • Het te sluiten Akkoord in november en de mogelijke (Rijks)investeringen die dit met zich mee gaan brengen. • Bij een positief besluit door de gemeenteraden in het najaar is een volgende stap om de gebiedsuitwerkingen verder vorm te geven door meer samen te werken op ruimtelijke ontwikkeling. Met de thema's aan de slag gaan en keuzes en dilemma's in beeld brengen en dit op elkaar afstemmen. Het is ook aan de gemeenten zelf om de gebiedsuitwerkingen concrete resultaten op te laten leveren. Als GMR faciliteren wij het proces om in gebieden af te stemmen over toekomstige ruimtelijke ontwikkeling, het wordt getrokken door de betreffende gemeenten in het gebied.
Opmerkingen over financiën en begroting en verhoging van de inwonerbijdrage. Waaronder bijdragen van derden die nog onzeker zijn en die niet mogen leiden tot hogere kosten voor de gemeenten.	De begroting is naar beneden bijgesteld van € 1,04 naar € 0,94 cent per inwoner. *Versnellingen woningbouw* De kosten voor de aanjager versnellingslocaties hebben we geschrapt. Hiervoor hebben we budget begroot voor de Flexpool (€ 500.000), die ook als doel heeft om versnellingslocaties aan te jagen. En we hebben daarnaast een programmamanager Woondeal, een opgavenmanager en twee speerpuntcoördinatoren versnellingen die ook als taak hebben om gemeenten te helpen met versnellen. *Onderdeel ruimtelijke integratie opgaven* De geraamde kosten voor het maken van een zogenaamd dashboard, die ruimtelijke claims inzichtelijk moeten maken, is verlaagd. Net als budget voor de doorontwikkeling van de toekomstverkenning GMR 2120. Hiermee kunnen wij de doelstellingen uit de opgaveovereenkomst nog steeds realiseren, maar op een minder ambitieus niveau. Met de toekomstverkenning haken we aan op

Opmerkingen	Reactie
Nadere duiding extra kosten gebiedstrekkers en huisvesting speciale doelgroepen.	een groot onderzoek van de provincie waardoor we aan dit onderzoek minder budget kwijt zijn dan vooraf was begroot. *Uitwerken Verstedelijkingsstrategie ANF* Voor het uitwerken van de Verstedelijkingsstrategie ANF is meer budget geraamd om de gebiedsuitwerkingen in de deelgebieden te ondersteunen met mogelijk extern advies (€ 60.000) om een verdere professionalisering slag te maken. Dit alles opgeteld maakt dat de gevraagde inwonerbijdrage daalt van € 1,04 naar € 0,94. We gaan daarbij vanuit dat we ook inkomsten in 2023 krijgen van het Rijk (Woondeal) en de provincie (Woondeal en integratie opgaven). Bij het eventueel niet verkrijgen van deze externe financiële middelen schrappen we activiteiten en vragen we dus *geen* extra bijdrage aan de deelnemende gemeenten. **Nadere duiding extra kosten gebiedstrekkers en huisvesting speciale doelgroepen** In 2023 willen we de gebiedsuitwerkingen verder ter hand nemen en de samenwerking tussen gemeenten op RO-vlak intensiveren. Daar hoort ook bij dat de gemeenten die een ambtelijk gebiedstrekker leveren daarvoor gecompenseerd worden. Daarom is in de begroting Groene groeiregio budget gereserveerd om dit te doen. In 2022 hebben de gebiedstrekkers dit ‘’gratis’’ gedaan, wat eigenlijk niet past bij de afspraken binnen de GMR. **Huisvesting bijzondere doelgroepen/ouderen wonen en zorg** De woningmarkt is krap en we merken dat de huisvesting voor bijzondere doelgroepen, zoals ouderen en zorgbehoeftigen moeilijk aan bod komen. Afspraak uit de Woondeal is het aanjagen van de realisatie woonzorgvormen. Daarvoor willen wij een regionaal regisseur inzetten die in het netwerk van gemeenten, woningcorporaties, bouwers/ ontwikkelaars, zorgorganisaties

Opmerkingen	Reactie
	woonzorgprojecten aanjaagt en brengt ervaringen uit deze projecten verder en borgt de uitrol hiervan. De regisseur gaat concreet met kansrijke woonzorg initiatieven in de regio aan de slag. Bovendien verkent deze regisseur op welke manier samenwerking rond de huisvesting van bijzondere doelgroepen in de regio vorm kan krijgen.